

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִימִים HEMDAT YAMIM

כי תצא תשע"א

פרשת שבוע

עוד על צדק משפטי

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבוע שעבר דנו בנושא חובתו של הדיין לדון על פי הדין ולא להוריד את האחריות מעל כתפיו על ידי פישור ופסיקה, הנותנת לכל צד מחצית ממבוקשו, מה שמכונה "ביצוע" בלשון חז"ל.

השבוע נמשיך לדון בשאלה: מתי יש להזדקק לפשרה ולהימנע מפסק של "יקוב הדין את ההר", כיצד רודפים אחר הצדק במשפט העברי? כמובן שברשת בתי הדין "ארץ חמדה-גזית" אנו משתדלים מאוד להקפיד עליהם. מובא במסכת סנהדרין:

"צדק צדק תרדף - אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד? שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן - שתיהן טובעות, בזה אחר זה - שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן - שניהן נופלין, בזה אחר זה - שניהן עולין. הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה - תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה - תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות - הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכן זו לזו" (דף לב ע"ב).

נסביר מהו העיקרון המשפטי שאנו יכולים ללמוד מברייתא זו.

בכל הדוגמאות הללו מדובר בשני גופים משפטיים שעומדים על מימוש זכויותיהם ואינם מוכנים לוותר זה לזה. הברייתא קובעת שני עקרונות:

הראשון, יש לערוך את מבחן התוצאה ולבדוק מה יהיו תוצאות הויתור לכל אחד מן הצדדים. מי שעלול להפסיד יותר הוא שיזכה לקדימה על חשבון השני.

העיקרון השני מופעל באם מבחן התוצאה נותן תשובה שווה, אזי בית הדין פוסק על דרך הפשרה. אחד יעבור ראשון והשני יקבל פיצוי כספי על העיכוב. פשרה זו היא הדרך היחידה שתמנע אסון לשני הצדדים ולכן בית הדין חייב להעדיף אותה ולחייב את הצדדים לקבלה. חובתו של בית הדין לחרוג מסדר הדין הקבוע שאיננו מאפשר כפיית פשרה לכתחילה, כדי למנוע אסון כפול.

מעקרונות אלה למדו חכמים גם את ההלכה שבענייני ציבור ומחלוקת ציבורית יש עדיפות לפשרה. נביא את דבריו של ראש ישיבת וולוז'ין, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין המכונה "הנצי"ב", בתשובתו בשו"ת "משיב דבר" העוסקת בהדרכה בתחום זה. וז"ל:

"וכן הוא בכל מחלוקת שבין רבים לרבים א"א לקוות שצד אחד יכוף את הצד השני ע"פ דין תורה ותשקט המחלוקת. א"כ הטוב והישר לשני הצדדים ... לדעת כי מחוייב לוותר מרצונו לצד שכנגדו למען אשר ע"ז יתקיים גם הצד שלו" (חלק ג סימן י).

לדבריו, מחלוקת ציבורית, אי אפשר לפותרן על ידי עמידה על עקרון של: "יקוב הדין את ההר".

הדרך היחידה לטיפול בהן היא שמירה על אחדות המחנה ושלמותו תוך ויתורים הדדים. לכן, חובתו של הדיין להביא את הצדדים לידי פשרה ואף לכפותה, כדי שלא נחזור ח"ו למצב של ערב חורבן בית שני, מצב שעליו נאמר: "לא חרבה ירושלים אלא על ... שהעמידו דיניהם על דין תורה" (בבא מציעא דף ל ע"ב).

הבה נתפלל כי בכוחה של האחדות והחזרה לדין תורה המשלב בתוכו רגישות חברתית יחזור ויבנה הבית השלישי.

לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב שלמה מרזל ז"ל נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"נ מר שלום (סיימור) פומרנץ ז"ל נלבי"ע כ"ו אב תשע"א	לע"נ גב' מרים (מגדה) שיינפלד ז"ל נלבי"ע כ"ד אב תשע"א
--	---	---	--	--	--

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת משפט

”אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם”

תחרות צילום (ב)

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה גזית

המקרה

דוד עסק בצילום חתונות ואירועים. הוא ביקש להרחיב את הפעילות העסקית, ועל כן חיפש מנהל ושותף לעסק. לצורך זה, הוא נפגש עם יוני והציע לו לנהל את העסק ולהיות שותף מלא בעסק, אך דרש שיוני יתחייב שלא להתחרות עימו בעתיד. יוני, סירב להצעת הניהול והשותפות, אך התחיל לעבוד כעובד של דוד בתור צלם. במקביל, התחיל יוני את לימודי הצילום באותה תקופה. לאחר תקופה של כחצי שנה שוב פנה דוד אל יוני בבקשה שינהל את העסק. הוסכם שהם ינסו את דרכם המשותפת לתקופת ביניים, בה יבחנו יחסיהם ויכולתם לעבוד כשותפים.

לטענת יוני, בשלב זה של ההתקשרות, לא נזכר התנאי של אי תחרות בעתיד, ואילו דוד טוען, כי וודאי שתנאי זה עלה במפורש, שכן זה היה העקרון הבסיסי והיחיד שעמד מול עיניו בכל הדרך בחיפוש מנהל ושותף. גם אילו התנאי לא היה נאמר במפורש, על רקע השיחה הראשונה ברור היה לצדדים שזו דרישה בסיסית, שליוותה את כל ההתקשרות.

במהלך כשנתיים שלאחר הסכמה שניה זו, עסק יוני בצילום בפועל, בעריכה, וכן בקשר עם הלקוחות וקבלני המשנה. כאשר משמעות הדבר היא, שמבחינה מעשית כלפי הספקים והלקוחות, הוא היה האדם העיקרי המזוהה עם העסק.

שכרו של יוני שולם לו על פי הצילומים שביצע בפועל, עריכה וכד' – כשכר שכיר. הוא לא קיבל שכר עבור הניהול, וכן לא היה שותף לרווחים באותה תקופה.

בשלב מסוים, רכש דוד ציוד מתקדם ביותר. הרכישה היתה למורת רוחו של יוני, שסבר שנוון יותר לרכוש ציוד סטנדרטי. בפועל, רכישת הציוד המתקדם יצרה קשיים טכניים וגרמה לעיכוב באספקת סרטי הוידאו של הרבה לקוחות. לטענת יוני, גם התוצרים היו באיכות ירודה. מספר חודשים לאחר הרכישה המדוברת, הפסיק יוני לעבוד אצל דוד, והתחיל לצלם אירועים באופן עצמאי.

דוד נפגע מאוד מעזיבתו של יוני והרגיש נגדו. בנוסף לאחר עזיבתו, לא ראה דוד דרך להפעיל את העסק בלא מעורבותו של יוני, אשר היה למעשה האיש המרכזי בעסק – והיה בקשר עם ספקים ולקוחות. בנוסף, לטענת דוד, קיומו של יוני כמתחרה, לא מאפשר לו להפעיל את העסק, כיוון שהשוק רווי, ואין מקום לשני עסקים כל כך דומים. דוד מראה כי בסך הכל, כאשר מחשבים את העלות של הפעלת העסק, כולל ציוד, שכירות וכל שאר ההוצאות הנלוות, הוא הפסיד באותה תקופה סכומים נכבדים.

יוני תובע את מותר שכרו עבור עבודות שנעשו על ידו, וטרם קיבל עבורן שכר. לטענת דוד כל ההתקשרות בהטעיה יסודה. בעוד הוסכם על מהלך לקראת שותפות, התובע ניצל את העסק כמקור לפרנסה זמנית וללימוד העסק.

לאור זאת הוא תובע תביעת נגדית, בטענה שכל השכר שולם בטעות – בהנחה שיוני לא יתחרה בו. במצב שנוצר, מגיע לו תמורה על כך ששימש 'בית ספר' עבור יוני. בנוסף, לטענת דוד בסופו של דבר יוני והוא היו שותפים, על כן על יוני לשאת לפחות בחלק מההפסדים.

דין

בגיליון הקודם, דחה בית הדין את הטענה שהיה תנאי אי תחרות שמגביל את יוני מלפתוח עסק מתחרה.

בית הדין דחה את הטענה לתשלום 'שכר לימוד'. את מקצוע הצילום למד יוני במסגרות מקצועיות, וכמו כן, אין בסיס לחיובו בתשלום על הניסיון שרכש במהלך עבודתו אצל הנתבע, שכן זהו ניסיון רגיל שכל עובד רוכש אצל מעבידו, ותמורת ניסיון זה הוא נותן למעביד את פרי עמלו.

דוד טען עוד, שגם ללא התנאי המפורש, שעזיבת יוני ופתיחת עסק מתחרה, גרמו לסגירת העסק שלו. ראשית, כיוון שיוני היה המנהל והעובד העיקרי, לא ניתן היה לקיים את העסק בלעדיו. דהיינו – עזיבתו של יוני היא עצמה סגירת העסק של דוד. שנית, אין מקום לשני עסקים מסוג זה באזור בו הם פועלים.

השולחן ערוך¹ פסק שאין אומן יכול למחות בחברו שלא יפתח עסק מתחרה. אמנם לעשות פעולות בידיים על מנת למשוך לקוחות קבועים של העסק הראשון אסור². על כן נראה שאילו הנתבע היה ממשיך להפעיל את העסק שלו, על התובע היה להיזהר שלא להציע ללקוחות שעבדו איתם בעבר בעסק הקודם, שהוא יפיק את האירוע שלהם, והדבר גובל באיסור תורה³.

בעניין הסיבה לסגירת העסק – לדעת בית הדין, יוני עזב את העבודה מסיבות ענייניות של חוסר הסכמה מקצועית ולא ברמאות. בית הדין גם לא התרשם שעצם העזיבה של יוני את ניהול העסק אילצה את סגירתו, וזאת, למרות הבנת מקומו המרכזי בפעילות. כפי שדוד הדגיש בדיוני בית הדין, תגובתו האישית נבעה מתחושת פגיעה קשה באמון, ולדעת בית הדין תחושה סובייקטיבית זו היא למעשה הובילה את דוד לסגור את העסק, בנוסף כמובן לקשיים הטכניים. על כן, למרות עוגמת הנפש הגדולה שבית הדין היה רגיש אליה, אין בסיס לתביעת נזיקין.

לגבי תביעתו של יוני, יש להעריך שבאופן מעשי, כיוון שדוד סגר את העסק, ויוני הוא זה שייצג את העסק שבבעלות הנתבע כלפי חוץ, פניות שונות שבאופן מקורי נועדו לעסק של דוד מגיעות עתה ליוני. אילו עסקו של דוד היה פעיל, בית הדין היה מורה לתובע להפנות לקוחות כאלו לנתבע, שכן אלו לקוחותיו. המצב בו הנתבע החליט לסגור את העסק, בהרגישו שהוא עומד מול שוקת שבורה, פוגע באפשרות התביעה מדין מזיק (ותביעה כזו גם לא הוגשה), שכן בשעה זו, הנתבע כלל אינו מפעיל עסק, ואינו ניזוק משימוש התובע בחוג לקוחותיו. עם זאת, אנו רואים לנכון, להדגיש עניין זה בפני יוני, שהנאתו מהשקעתו של דוד אינה מבוטלת.

על רקע הנקודה האחרונה, בית הדין הציע ליוני למשוך את תביעתו – מן השיקול המוסרי, בהסתמך גם על כך שהוא נהנה מהיכרות חוג הלקוחות של הנתבע עימו והיכרות זו בוודאי מביאה לו טובות הנאה משמעותיות.

סיכום

בית הדין דוחה את תביעות דוד כנגד יוני על סגירת עסקו ודרישתו לתשלום 'שכר לימוד'. התביעה הבסיסית לקבלת שכר העבודה של יוני, היתה מוסכמת על הצדדים, ובאופן עקרוני מתקבלת על ידי בית הדין. מאידך, ההנאה שהפיק התובע מהיכרות של חוג הלקוחות של הנתבע עם התובע, מהווה שיקול מוסרי למשיכת התביעה של יוני. בהבין עניין זה, משך יוני את תביעתו.

ערך: הרב סיני לוי

¹ חו"מ סימן קנו סעיף ה

² שו"ת חתם סופר ח"ה חושן משפט סימן עט

³ שו"ת במראה הבזק ח"ה תשובות קכ – קכא.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Torino, Italy

טורינו, איטליה
ניסן תשס"ט

שם של עבודה זרה כתיבתו בכתובה

שאלה

כלה שנולדה לאם יהודייה ואב נוכרי גדלה בין העכו"ם עד שקראו לה שם כאחד שמות העבודה זרה המובהקים שלהם. איך לכתוב את שמה בכתובה?

תשובה

- א. לכתחילה אין לתת לאדם שם של רשע¹. ואם אדם נקרא על שם רשע או על שם עבודה זרה – צריך לשנות את שמו².
- ב. אדם עם שם כזה שאינו רוצה לשנות את שמו – מותר לקרותו בשמו ולכתבו בכתובה³.
- ג. אם רוצה לשנות את שמו לפני החתונה, לכתחילה צריך לשנות את שמו שלוש יום לפני החתונה ולדאוג שאנשים אכן יקראו לו בשמו החדש⁴. בדיעבד אם קוראים את הכתובה בציבור או ששינה את שמו בתעודת הזהות זה מספיק⁵.
- ד. אם שינה האדם את שמו כי מאס בשמו הראשון מפני שהוא שם של רשע, ואינו חפץ עוד שיקראו לו כלל בשם זה, והוא גם שינה את שמו בתעודת הזהות, אין לכתוב בכתובה אלא את השם החדש⁶. אולם אם לא ברור שיש מאיסה בשם הראשון, והוא עדיין כתוב בתעודת הזהות שלו – יש לכתוב את שני השמות בכתובה: תחילה השם שניתן בלידה ולאחריו השם החדש⁷.
- ה. אדם הנולד לאב גוי אין לקרותו בשם אביו. נחלקו הפוסקים אם קוראים לו בשמו ובשם אמו⁸ או שקוראים לו בשמו לבדו, מבלי הזכרת שם אמו⁹, וכן המנהג¹⁰. בכל אופן יכתבו נוסף על שמו את שם משפחתו¹¹.
- ו. לכן במקרה דנן, אם לא שינתה את שמה יכתבו את שם הכלה כמו שהוא ואת שם משפחתה.

¹ כתוב בגמרא (יומא לח ע"ב): "מאי ושם רשעים ירקב? אמר רבי אלעזר: רקביבות תעלה בשמותן, דלא מסקינן בשמייהו".

² הרמב"ם (תשובה פרק ב הל' ד) כתב: "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו – כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה, וגולה ממקומו – שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח".

³ הרמ"א (בתשובה סי' מא) כתב: "אבל במי שהיה גדול והורגל ודש בעירו להיות נקרא בן פלוני אביו, וישנו אותו ויחזורי אפיה בדברים חלילה משפוך דם נקי, דאע"ג דאיתא סוף פרק אמר להם הממונה (יומא לח ע"ב) דלא מסקינן בשמייהו היינו דלא לקרי אחר על שמם, פירש"י (שם) לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע, אבל שלא להזכיר הרשע עצמו לא מצינו, שהרי התורה והנביאים וכל

התלמוד מלאים מזה בהזכירן שם הרשעים שעברו. ולא גרע שם הרשע משם ע"ז עצמה, שנאמר בה 'לא ישמע על פיך' (שמות כג, יג), ומכל מקום מותר להזכירה בכל שם שאינו לשבח אלא לגנאי, וכמו שאמרו (עבודה זרה מו ע"א): אם קורין לה בית גליא קורין לה בית כריא. וה"ה אם היה שמה מתחלה כן שלא לשבח מותר להזכירה באותו שם, כדאיתא במרדכי (עבודה זרה פא ס"י תתט): "ואבי"ה פירש מפי הקבלה דוקא בימיהם, ששם עבודת כוכבים משמע לשון שררות ואלפות, אבל היכא שהקדשים שלהם נקראים בשמות של בני אדם אין קפידא בהזכרתם, והקרא מוכיח כן: 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו', עיין פ' ד' מיתות ובהגהות מיימוניות (עבודה זרה פרק ה אות ג), וב"דרכי משה" (יו"ד ס"י קמז אות ב) מוסיף: (ב"תולדות אדם וחווה", נתיב יז חלק ה) דוקא שלא בלשון חשיבות אלא בלשון ב"א, אבל לקרותן קדשים כמו שמזכירים אותו העכו"ם בלשון חשיבות אסור". ומבואר מדבריו שאף הנושא שם של עבודה זרה, אם אין בשם הזה משום פאר לעבודה זרה מותר לאחרים לקרותו בשמו. וכן נמצא בשו"ת "חוות יאיר" (ס"י א השגה יא).

⁴ כך מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל טו אות ד), והוא מובא ב"בית יוסף" (ס"י סו).

⁵ אכן ה"חתם סופר" (ו ס"י מא) כתב ששינוי שם שיש לו פרסום אין בו חשש רמאות גם אם לא נתחזק כבר שלושים יום. והוא לא הזכיר את תשובת הרא"ש הנ"ל. ובשו"ת "מנחת יצחק" (א ס"י קכד) כתב שכדאי הוא ה"חתם סופר" לסמוך עליו בדיעבד. ומשמע מדבריו שאם השינוי שם הוא מוחלט, באופן כזה שאינו רוצה עוד להיקרא כלל בשם הראשון – ניתן לסמוך לכתחילה על ה"חתם סופר".

⁶ כן מבואר בשו"ת "חיים שאל" (א ס"י לט אות ח), וכך כתב "משפט הכתובה" (לרב אליהו בר שלום, עמ' רנא) בשם הגרי"ש אלישיב. ומה שכתבנו שהיא צריכה לשנות את שמה שבתעודת זהות הוא שאם אינה משנה אותו, הרי שבמוסדות רשמיים יקראו לה בשמה הקודם, ונמצא ששם זה לא נעקר לגמרי.

⁷ ראה "בית יוסף" (טור אבה"ע ס"י קכט ד"ה מי שיש לו שמות), ובמשפט הכתובה (עמ' רמו).

⁸ כן כתב ה"נוה שלום" (הלכות כתובות אות ג), וכן משמע מה"דגול מרבבה" (אבה"ע ס"י קכט סע' ט).

⁹ כך כתב שו"ת "עין יצחק" (ב אבה"ע ס"י כו). וכן כתב שו"ת "נתיבי עם" (אבה"ע ס"י מט סע' ג). וכן כתב שו"ת "קנין תורה" (א ס"י נו).

¹⁰ כך כתב "משפט הכתובה" (שער ד פרק ג סע' כו).

¹¹ עיינו עוד בשו"ת "במראה הבזק" (ג תשובה פג) בעניין דומה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

